

TÜRKİYE’NİN İHRACAT YAPISINDAKİ DEĞİŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: KOENTTEGRASYON VE NEDENSELLİK TESTİ UYGULAMASI*

Savaş ERDOĞAN**

Abstract

In this study, it is analyzed export and growth relationship between 1923 – 2004 by using cointegration and causality tests. The results of this study, we found a long term relation between these variables. We tested our results %10 significant level and saw two side relationship between them.

Key Words: *Export, Economic Growth, Import, Co-integration, Causality.*

Özet

Bu çalışmada, Türkiye’nin 1923-2004 yılları arasındaki ihracat artışı ile büyüme arasındaki nedensellik ve uzun dönem ilişkisi (koentegrasyon) incelenmiştir. Araştırma sonucunda, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu ve %10 anlamlılık düzeyinde iki taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İhracat, Ekonomik Büyüme, İthalat, Koentegrasyon, Nedensellik.*

* Bu çalışma, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması” adlı doktora tezinin bir özettir.

** Arş.Gör. Dr. , S.Ü. İİBF İktisat Bölümü

Giriş

Son dönemlerde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkeler içinde ihracat ve büyüme arasındaki ilişki ön plana çıkmıştır. Bu ülkelerin önemli bir bölümü, ekonomide dışa bağımlılığın azaltılması ve yurtiçi sanayileşmeye dayanan ekonomik büyüme stratejisi olan ithal ikameci politikaları uzun süre benimsemiş ve uygulamışlardır. 1960'lı yıllardan itibaren uygulanan içe dönük büyüme yani ithal ikameci politikalar, ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. İzlenen bu programlar, bir ekonomin büyümesi için ihtiyaç duyulan döviz kaynağını sağlayamaması ve buna bağlı olarak ülkelerin ödemeler dengesinde meydana gelen olumsuzluklarla karşı karşıya kalmaları sonucunda, bu ülkelerin ihracata dayanan bir büyüme politikasını benimsemeleri gerektirdiği sonucunu ortaya koymuştur (İTO, 2003: 13).

Ihracatın öncülük ettiği büyüme veya dışa açık büyüme şeklinde ifade edilen bu politikaların sanayileşme ve kalkınma üzerine olumlu etki yaptığı yolundaki görüş, temelde klasik bir iktisatçı olan David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinden kaynaklanmaktadır. Teoriye göre, uluslararası uzmanlaşma karşılaştırmalı üstünlüklerin temelidir (Chacholiades, 1978: 21). Buna göre uzmanlaşma ve işbölümü kıt kaynakların uluslar arası alanda daha etkin dağılıma yol açacak ve ticarete giren ülkelere yarar sağlayacaktır. Bu yararların başında, gelir bölüşümündeki gelişme ile birlikte reel gelirdeki artış gelmektedir.

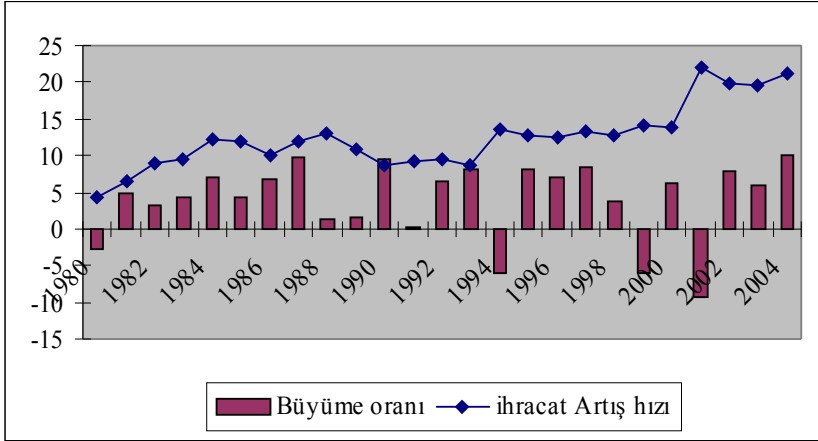
Dünya Bankasının 1973-1985 yılları arasında ülkeler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, içe dönük ekonomilerin performansına karşı dışa dönük ekonomilerin performansını; iktisadi büyüme, kişi başına gelirdeki artış, ihracat performansı ve gelir dağılımı açısından karşılaştırmış ve şu sonuca

varmıştır. Dışa dönük ekonomilerde GSMH ve ihracat artış hızı sırasıyla ortalama %7,7 ve %14,2 oluşurken, içe dönük ekonomilerde ise bu oran %3,5 ve %3,7 olarak hesaplanmıştır (Walther, 2002: 146). Buna göre, bütün ülkelerde gözlemlenen eğilim, hızlı ekonomik büyümenin ihracat artışına ve genel olarak dışa açıklık derecesinin artışına paralel gelişme gösterdiği şeklinde olmuştur (Toprak, Demir ve diğerleri, 2001: 232).

Türkiye'de 1970'li yılların ortasından itibaren karşı karşıya kaldığı petrol krizi ile birlikte, ülke ekonomisi ciddi sorunlar yaşamıştır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve ekonominin gidişatına işlerlik kazandırmak için, Türkiye 1980 yılının Ocak ayında 24 Ocak kararları olarak bilinen geniş kapsamlı bir ekonomik paketi uygulamaya koymuştur (Varol, 2003). 24 Ocak kararları ile birlikte 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. Esnek kur politikası uygulamasına geçilerek Türk Lirası, ABD doları karşısında yüksek oranda devalüe edilmiştir. Yine bu dönemde, ihraç ürünlerimize dış piyasalarda rekabet gücü kazandırılması ve ihraç ürünleri içinde sanayi mamullerinin payının artırılması amacıyla yeni teşvikler uygulamaya konulmaya başlanmıştır (Parasız, 2004:288), ve 24 Ocak kararları ile ülkenin dış ticaret açığının ihracat artışı ile giderilmeye çalışılmıştır (Tecer, 2003: 71). Aşağıda Grafik 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'de bu dönemin başından itibaren ihracattaki artış önemli boyutlara ulaşmıştır. Ihracattaki bu artış ile birlikte, Türkiye bu dönem içerisinde, 1994 ve 2001 yıllarında yaşadığı krizler haricinde yüksek büyüme hızına ulaşmıştır. Bu dönem içerisinde ortalama ihracattaki

artış %10, büyümedeki artış ise %6 düzeyinde gerçekleşmiştir

Grafik 1. 1980 – 2004 Dönemi GSMH ve İhracat Büyüme Hızı (%)

Kaynak: www.die.gov.tr (12/03/2005)

Türkiye 1980 sonrası, ekonominin dışa açılmasını sağlamak, kaynak dağılımında etkinliği arttırmak ve ülke içi pazarı uluslararası sistemle bütünleştirmek amacıyla dışa açık, ihracata yönelik politikaların uygulamaya başlanması sonucu, 1983'ten sonraki yıllarda ihracat gelirlerinde önemli bir artışa neden olmuştur. 1990'lı yılların başında gerek dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve Körfez krizi gibi dış faktörler gerekse yurt içinde yaşanan yüksek enflasyon, artan kamu açıkları ve iç-dış borç stokunda ki artış sonucu 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşamıştır. Bütün bu olumsuzluklarla birlikte 1990-1993 yılları arasında ülkemiz ihracat performansında bir yavaşlama görülmüştür (Varol, 2003). 1994 yılı başlarında, TL'nin serbest piyasada %60 dolayında devalüe edilmesi ihracatı özendirmiş, iç piyasada talep azalınca dış piyasalara yönelim başlamıştır. Yine bu dönemde ihracatı artırmak amacıyla Eximbank kredilerini artırma yoluna gidilmiştir (Karakayalı, 2003: 196).

Böylelikle, 1994-1998 yılları arasında ihracat gelirleri önemli bir artış göstermiştir. 1998 yılı başlarında uygulamaya konulan daraltıcı maliye ve gelirler politikasının etkisiyle 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yatırımlar ile özel tüketim harcamaları önemli ölçüde gerilemiş ve Rusya krizi bavlul ticaretini azaltmış, 1999 yılında yaşanan Ağustos ve Kasım depremleri olumsuz gidişi körüklemiş ve ihracat gelirlerinde bir gerileme başlamıştır (Uludağ, 2003: 268). 2001 yılındaki büyük ekonomik krizin ardından yapılan güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde alınan tedbirler sonucunda, makroekonomik göstergeler 2002 yılında başlayarak olumluya dönmeye başlamıştır. Sanayi ürünlerinin yüksek oranda artması ve bununla birlikte tüketim ve yatırım harcamalarının oldukça sınırlı kalması sonucu üretim fazlasının ihracata yönelmesine neden olmuştur. 2002 yılından başlayarak ülkemiz ihracat kaynaklı büyüme eğilimine geçmiştir (Parasız, 2004: 627).

Örneğin, ihracat 2004 yılında 63 milyar dolara yaklaşmıştır.

Ülkemiz 1980 yılında almış olduğu ihracata dayalı sanayileşme politikası sonucu, tarım ürünlerine dayalı ihracat gelirleri, 2000’li yıllarda sanayi ürünleri

lehine dönmüştür. 1980’li yılın başında tarım ürünlerini ihracat içindeki payı %56 seviyelerinde iken 2004 yılında bu oran %4 seviyelerine düşmüş aynı şekilde sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payı ise %36 iken bu oran 2004 yılında %93’lere çıkmıştır(Tablo 1).

Tablo 1. Ana Sektörlere Göre İhracat İçindeki Yüzde Oranları

Yıllar	Tarım ve Ormanlık	İmalat Sanayi	Toplam İhracat (Milyon Dolar)
1950	89,8	9,7	263
1980	56,0	36,6	2.910
1983	32,1	64,0	5.728
1985	20,8	76,0	7.958
1987	17,5	79,3	10.190
1989	17,3	78,9	11.625
1991	19,0	78,6	13.594
1993	14,9	83,4	15.345
1994	12,7	85,7	18.106
1995	9,9	88,2	21.636
1996	10,6	87,7	23.224
1997	10,2	88,1	26.261
1998	10,0	88,5	26.974
1999	9,0	89,3	26.587
2000	7,1	91,2	27.775
2001	7,2	91,6	31.334
2002	5,7	93,0	35.761
2003	5,1	93,9	46.878
2004	4,2	93,4	63.120

Kaynak:www.die.gov.tr (21/05/2005)

1. Literatür Taraması

Gelişmiş ülkeler açısından ihracattaki büyüme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik literatürde hala geçerliliğini koruyan bir konu olmaya devam etmektedir. Bir çok ampirik çalışma, ihracatın büyüme üzerine etkisini veya ihracata dayalı büyüme hipotezini ya zaman serisi analizi yada yatay kesit analizi ile araştırma konusu haline getirmiştir.

Bu konu ile ilgili ilk çalışmalar, ihracat büyümesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen sabit

korelasyon katsayısı hesaplamasına dayanmaktadır. Genel olarak bu çalışmalarda, ihracata dayalı büyüme tezini destekleyici, iki değişken arasında yüksek derecede ve pozitif yönde bir korelasyon katsayısına sahip olduğu gözlemlenmiştir.

İkinci grup çalışmalarda ise, ihracat verilerine dayalı ve bu verilerin hariç tutulması sonucu elde edilen değişkenler ile tahmini büyüme modellerine ait regresyon eşitliğidir. Neoklasik büyüme tezi üzerine kurulmuş olan bu eşitlik, üretim analiz tekniği kullanılarak ihracat

veya ihracat artışı rakamları şeklindeki açıklayıcı değişkenler kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu grup çalışmalarda, ekonomik büyüme eşitliğinde ihracat büyümesini ifade eden katsayı yüksek derecede önemli sayılan pozitif yönlü bir değer almaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezini destekleyici regresyon eşitliğinde, ihracat büyümesini ifade eden değişkenin dâhil edilmesi ile tahmin edilen katsayılar önem arz etmektedir. Metodolojik yayımların temelini teşkil eden bu tür araştırmalar çoğu zaman eleştirilere maruz kalmıştır.

Üçüncü tür çalışmalar ise, ekonomik büyüme ve ihracat büyümesi arasında nedensellik ilişkisinin araştırılması yönünde olmuştur. Son dönemlerdeki gerek tek ülkeyi içeren çalışmalar gerekse ülke grupları ile yapılan çalışmalarda, ihracata dayalı büyüme hipotezi Granger nedensellik ve Sim's nedensellik testi ile araştırılmıştır. Bu çalışmalarda kullanılan bu testlerin en önemli eksikliği, orijinal zaman serisi verilerinin kointegre olmaması şeklindedir. Bu yüzden, Granger ve Sim's nedensellik testi kullanmadan önce büyüme ve ihracat rakamlarının kointegrasyon testi uygulaması sonucunda eş-bütünlük hale getirildikten sonra uygulama yapılması şeklinde olmuştur.

Ampirik çalışmalarda kullanılan veri setleri yatay kesit ve zaman serisi şeklinde olmuştur. Yatay kesit veri seti ile tahmin edilen model, sıradan en küçük kareler yöntemi ile yapılmıştır. Balassa (1985), Heithger (1987), Moschos (1989), Colombotto (1990), Lussier (1993), Lee ve Cole (1994) yapmış oldukları çalışmalar basit regresyon modeli sonucu tahmin edilmiş ve ihracat artışı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Son dönemlerde kullanılan ikinci tür çalışmalar da ise, veri seti olarak zaman serisi analizi kullanılmıştır.

Bu analizde, öncelikle serilerin durağan olup olmadığı test edilmiş, daha sonra ise durağan değilse durağan hale getirilen serilerin eşbütünlük oldukları kointegrasyon yöntemi ile araştırılmıştır. Eşbütünlük olan serilerde hata düzeltme modeli yapılarak seriler arasındaki nedenselliğin yönü araştırılmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda; Kugler (1991), Crospo ve Wörz (2003), Parikh ve Stirbu (2004) ihracat artış hızı ile gayri safi milli hasıla değişimi verilerini ele alarak, zaman serisi analizi yapmışlardır. Birim kök, koentegrasyon testinin ve hata düzeltme modeli ile nedensellik testinin kullanıldığı bu çalışmalarda, ihracatın, gelişmiş ülkeler ve yüksek teknolojik ürünler üreten ülkelerde büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklinde olmuştur. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde ise, liberilizasyon dönemi olan 1980 sonrası dönemde 1980 ile 1989 yılları arasında ihracat artışının ekonomik büyüme üzerine etkisinin olmadığı, 1990 sonrası ise ekonomik büyüme, yatırım ve istihdam üzerine etkisinin olduğu hesaplanmıştır.

Özmen ve Furtun'un, (1997) zaman serisi analizi kullanılarak yaptıkları çalışmada ise, Johansen koentegrasyon yöntemi kullanılarak Türkiye'de ihracata dayalı büyüme dayalı hipotez test edilmiştir. 1970 – 1995 yıllarına ait üçer aylık çıktı düzeyleri, ihracat ve reel döviz kuru verilerinin kullanıldığı bu çalışmada,

$$X_t = 1,009y_t - 1,63rer$$

Şeklinde oluşturulan uzun dönemli ilişkiye ait modelde, parametrelere ait t değerlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle uzun dönemli koentegrasyon vektörlerinin anlamlı olduğu yönde belirlenmiştir.

Özmen ve diğerlerinin (1999) yapmış olduğu ampirik çalışmada, 1987 (ocak) – 1997 (haziran) yılları kapsayan üçer aylık gözlem değerleri alınmıştır. Çalışmada,

GSMH yerine onun bir göstergesi olan sanayi üretim endeksi değerleri kullanılmıştır. Zaman serisi analizi kullanılarak yapılan analizde, ekonomik büyümenin ölçüsü olarak sanayi üretim endeksi ve ihracat değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, Granger testi bulguları, çalışmada nedenselliğin yönünün ihracattan büyüme doğru tek taraflı olduğu şeklindedir.

Demirhan'ın (2005) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'de 1987:01 – 2004:03 dönemi arasında ihracat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada öncelikle değişkenlerin birim kök taşıyıp taşımadıkları araştırılmıştır. Durağanlık testi sonucunda bütün değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Serilerin birinci farklarında durağanlığının sağlanması ile birlikte uzun dönemli ilişkinin araştırılması için koentegrasyon testi yapılmıştır. Koentegrasyon testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Değişkenler arasındaki koentegrasyonun bulunması nedenselliğin yönünün tespit edilmesi için hata düzeltme modeli kullanılmasını gerektirmiştir. Test sonucunda ihracattan büyüme doğru nedenselliğin bulunmadığı, ithalattan büyüme doğru ise nedenselliğin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de incelenen dönemde ihracata dayalı büyüme stratejisinin geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Çalışmada ihracat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün büyümeden ihracata doğru olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda Türkiye'de incelenen dönemde ihracat ve büyüme arasında tek yönlü ilişki bulunmuştur.

Taban ve Aktar'ın (2005) yapmış oldukları çalışmada ise, 1923 – 2003

yıllarına ait veriler yardımı ile; 1923 – 1979 ve 1980 – 2003 dönemleri olmak üzere ayırma tabi tutarak ihracata dayalı büyüme hipotezi test edilmiştir. Bu çalışmada ihracat ve GSYİH büyümesi arasındaki uzun dönem analizi ile aralarındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. 1923 – 1979 ile 1980 – 2003 dönemlerinde ihracat ile büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı Engle–Granger ve Johansen testi sonucu tespit edilmiştir. 1980 öncesi ithal ikameci dönemde ihracata dayalı büyümenin olmadığı, 1980 sonrası ihracata dayalı kalkınma stratejisi ile birlikte değişkenler arasında iki taraflı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Demirhan ve Akçay'ın (2005) MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ülkeleri için, ihracat artışı ile büyüme arasındaki nedenselliğin yönü araştırılmıştır. Buna göre, öncelikle verilerin durağanlık durumları dikkate alınarak standart Granger nedensellik veya hata düzeltme analizi kullanılmıştır. Sonuçta, Türkiye'de büyümeden ihracat artışına doğru mevcut nedenselliğin yönü tespit edilmiştir.

Yiğidim ve Köse (1997), 1980-1996 dönemini kapsayan çalışmalarında değişkenlerin yüzde değişimlerini kullandıklarında ihracat ve büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit etmezken, değişkenlerin logaritmik farklarını alarak yaptıkları analizde büyümeden ihracata doğru tek taraflı nedensellik tespit edilmiştir.

2. Veri Tanımlaması

Bu çalışmada kullanılan, 1923-2004 yıllarına ait Gayri Safi milli Hasıla (GSMH) ve ihracat verileri yıllık olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri tabanlarından alınmıştır. Ayrıca bu çalışmaya, ihracatın büyüme üzerine etkisinin yanıltıcı yani eksik veya aşırı tahmin edilmemesi için ithalat

verisinde dahil edilmiştir (Reizman, vd., 1996: 92). YTL olarak ifade edilen veriler ortalama döviz kurundan dolara çevrilmiş

3. Ekonometrik Metodoloji ve Sonuçlar

Özellikle 1990 yılı başlarından itibaren, zaman serisine dayalı çalışmalarda serinin durağanlığı büyük önem taşımıştır. Zaman serisi analizi yapılmadan önce, o seriyi oluşturan sürecin zaman içerisinde sabit olup olmadığı yani durağanlığının araştırılması

ve logaritmik değerleri alınarak çalışmada kullanılmıştır.

gerekmektedir. Bundan dolayı, ilk olarak serilerin zaman içerisinde durağan olup olmadığı Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi yardımı ile araştırılmıştır. Yapılan test sonucu serilerin hepsinin birinci farklarında durağan olduğu tespit edilmiştir (Tablo2).

Tablo 2. Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Derece	ADF t İstatistiği	Mc Kinnon Kritik Değeri		
			%1	%5	%10
GSMH	Birinci	-5,60473	-3,5142	-2,8981	-2,5860
İhracat	Birinci	-6,12577	-3,5142	-2,8981	-2,5860
İthalat	Birinci	-7,39034	-3,5142	-2,8981	-2,5860

Seriler arasındaki durağanlık araştırmasından sonra, seriler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olup olmadığı koentegrasyon testi ile analiz edilir. Aşağıdaki tablo verilerine göre,

serilerin birinci derecede koentegre oldukları yani seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu Johansen Koentegrasyon testi yardımı ile tespit edilmiştir.

Tablo 3. Johansen Koentegrasyon Testi İle Değişkenlerin Analizi

1923-2004 yılları arası				
Eşikdeğer	λ_{Trace}	%5	%1	Sonuç
0,431701	95,28050	29,68	35,65	$r = 0$
0,179432	19,08645	15,41	20,04	$r \leq 1$
0,051980	4,056842	3,76	6,65	$r \leq 2$
1980-2004 yılları arası				

0,745337	43,76846	29,68	35,65	$r = 0$
0405860	13,67655	15,41	20,04	$r \leq 1$
0,096085	2,222450	3,76	6,65	$r \leq 2$

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olması durumunda nedenselliğin yönünün tespit edilebilmesi için Vektör Hata Düzeltme Modelinin

uygulanması gerektirmektedir. Buna göre hata terimlerinin de içine alındığı nedensellik testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları

1923-2004 yılları arası			
Değişkenlerin Nedensellik Yönü	F - değeri	p- değeri	Sonuç**
İhracat GSMH'nin nedenidir	0,475	0,623	RET
GSMH İhracatın nedenidir	0,05	0,823	RET
İthalat GSMH'nin nedenidir	0,319	0,811	RET
GSMH İthalatın nedenidir	1,05	0,307	RET
İhracat İthalatın nedenidir	3,61	0,03*	KABUL
İthalat İhracatın nedenidir	1,873	0,141	RET
1980-2004 yılları arası			
İhracat GSMH'nin nedenidir	1,838	0,096*	KABUL
GSMH İhracatın nedenidir	3,90	0,032*	KABUL
İthalat GSMH'nin nedenidir	3,903	0,062*	KABUL
GSMH İthalatın nedenidir	0,457	0,506	RET
İhracat İthalatın nedenidir	5,09	0,014*	KABUL
İthalat İhracatın nedenidir	0,229	0,637	RET

* %5 ve %10 Anlamlılık Düzeyinde

** Sonuçlar Alternatif Hipoteze Göre Yapılmıştır.

Tablo'da yapılan hesaplamalar sonucunda yapılan nedensellik analizinde, 1923 – 2004 yılları arasında ihracattan ithalata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu %5 anlamlılık düzeyinde görülmektedir. 1980 sonrası ihracata dayalı dışa açık büyümenin sonucunda 1980- 2004 yılları arasındaki analizde ise, ithalatın GSMH üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Yine bu dönemdeki analizde ihracatın ithalatı tek taraflı olarak etkilediği ve ihracatta meydana gelen bir artışın ithalatı da arttırdığı ve dolayısıyla ithalata dayalı bir ihracat büyümesi gerçekleştiği görülmüştür. İhracata dayalı sanayi stratejilerinin benimsendiği 1980 sonrası

ihracat ile gsmh arasındaki ilişki, %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde; GSMH'dan ihracata doğru tek taraflı bir ilişki olmuştur. Bu nedenle ihracata dayalı büyüme hipotezi desteklenmemektedir. Ama %10 anlamlılık düzeyinde gsmh ile ihracat arasındaki ilişkinin yönü çift taraflı olmuştur. Yani yüzde 10 anlamlılık düzeyinde Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı bir büyümenin olduğu tespit edilmiştir.

%10 anlamlılık düzeyinde, Türkiye'de ihracatın büyümeye neden olduğu tespit edilmesi ile beraber, ithalattan büyümeye doğru da bir nedensellik ilişkisinin bulunduğuna işaret etmiştir. Bu sonuç, Türkiye'de 1980 sonrası dönemdeki

ekonomik büyümede ithalatın önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde 1980 yılına kadar uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin terk edilerek, yerine ihracata dayalı büyüme stratejisinin benimsenmesi ile birlikte önem kazanan ihracat artışının Türkiye ekonomisi büyümesi üzerine etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda, 1980 öncesi ve sonrası dönemlerle birlikte bütün olarak analiz edilmiştir. 1923-2004 yılları arasında ihracat, ithalat ve büyüme rakamlarının esas alındığı nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada öncelikler değişkenlerin birim kök içerip içermediklerine bakılmıştır. Durağanlık olarak ifade edilen birim kök testinde değişkenlerin hepsinin birinci farkında durağan oldukları tespit edilmiştir. Serilerin birinci farklarında durağanlığın sağlanması sonucunda uzun dönemli ilişkinin araştırılması için koentegrasyon testi yapılmıştır. Koentegrasyon testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Değişkenler arasındaki koentegrasyonun

bulunması nedenselliğin yönünün tespit edilmesi için vektör hata düzeltme modeli kullanılmasını gerekli kılmıştır. Vektör hata düzeltme modelinde her bir denklem için bütün açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının grup olarak sıfırdan farklı olup olmadığı test edilmiştir. Nedensellik test sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ihracattan büyüme doğru nedenselliğin olmadığı, ithalattan büyüme doğru ise bir nedenselliğin bulunduğu tespit edilmiştir. %10 anlamlılık düzeyinde ise hem ihracatın hem de ithalatın büyüme neden olduğu tespit edilmiştir.

Bu anlamda Türkiye’de incelenen dönemde %5 anlamlılık düzeyinde büyümeden ihracata doğru tek taraflı, %10 anlamlılık düzeyinde ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Çalışmada büyümeden ihracata doğru nedenselliğin bulunduğu dair elde edilen sonuç, Yiğidim/Köse (1997) ve Demirhan’ın (2005) yapmış oldukları çalışmayı destekler sonuçlardır. %10 anlamlılık düzeyinde ise çift taraflı olan nedensellik ilişkisi ise Taban/Aktar’ın (2005) yapmış oldukları çalışmayı destekler şekilde tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Balassa, B. (1985). “Exports, Policy Choices, And Economic Growth In Developing Countries After The 1973 Oil Shock”, Journal Of Development Economics, 4, 1 (June): 23-35.
- Chacholiades, Miltiades (1978), International Trade Teory and Policy, Mc Graw Hill Publication.
- Colombatto, E. (1990). “An Analysis Of Exports And Growth”, Kyklos, 43, 4 (November): 579-97.
- Crespo, Jesus ; Wörz, Julia, (2003), “On Exports Composition And Growth”, Http://Www.Wiiv.Ac.At/Pdf/Crespo_Worz_Etsg_2003.Pdf, (20/05/2005).
- Demirhan, E. ; Akçay, S. , (2005) “İhracat Artışı Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Seçilmiş Mena Ülkeleri İçin Ampirik Kanıt”, İktisat – İşletme Ve Finans, 20:230, Mayıs.
- Demirhan, Erdal, (2005) “Büyüme Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 60 – 4, Ekim – Aralık, 75-88 .
- Heitger, B. (1987). “Import Protection And Export Performance: Their Impact On Economic Growth”, Weltwirtschaftliches Archiv, 123, 2: 249-61.

- İTO (2003), Dış Talebe Bağlı Ekonomik Büyümeye Geçişte Mikro Ekonomi Politikaları, İTO Yay. No: 03, İstanbul.
- Karakayalı,Hüseyin (2003), Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi, 2. Baskı, Güleç Yayıncılık, İzmir.
- Kugler, P. (1991). “*Growth, Exports And Cointegration: An Empirical Investigation*”, *Weltwirtschaftliches Archive*, Vol. 127, No. 2, 73-81.
- Lee, F. Y. And Cole, W. E. (1994). “*Simultaneity In The Study Of Exports And Economic Growth*”, *International Economic Journal*, 8, 1 (Summer): 33-41.
- Lussier, M. (1993). “*Impacts Of Exports On Economic Performance: A Comparative Study*”, *Journal Of African Economies*, 2, 1 (May): 106-27.
- Moschos, D. (1989). “*Export Expansion, Growth And The Level Of Economic Development: An Empirical Analysis*”, *Journal Of Development Economics*, 30, 1 (January): 93-102.
- Özmen A. ; Özer M. Ve Türkyılmaz S. ,”*Türkiye’de İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğe İlişkin Bir Uygulama Denemesi*”, *Marmara Üniv. Yay.*, No:640.379-392.
- Özmen E. ; Furtun G. (1997) ,”*Export – Led Growth Hypotesisi And The Turkish Data: An Emprical Investigation*”,*Erc Working Paper*, No:97/5.
- Parasız, İlker (2004), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Yayınevi, Bursa
- Parikh, Ashok; Sturbu, Corneliu, (2004) “*Relationship Between Trade Liberalisation, Economic Growth And Trade Balance: An Econopmetric Investigation*”, [Http://Www.Hwwa.De/Publikationen/Discussion_Paper/2004/282.Pdf](http://www.hwwa.de/publikationen/discussion_paper/2004/282.pdf),(15/06/2005).
- Reizman, R.G.; Summers, P.M. Ve Whiteman, C:H: (1996) “*The Engine Of Growth Or İts Handmaiden? A Time Series Assesment Of Export Led-Growth*”, *Emprical Economics*, 21:77-110.
- Taban, S. ; Aktar, İ. (2005) “*An Empirical Examination Of The Export Led-Growth Hypothesis In Turkey*”, *First International Conference On Business, Management And Ecoomics*, Yaşar Üniversitesi, İzmir.
- Tecer, Meral (2003), Türkiye Ekonomisi, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Toprak, Metin v.d. (2001), Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (2003), Türkiye Ekonomisi, Der Yayınları, No:354, İstanbul.
- Varol, G.Müge (2003) “*Cumhuriyetin 80. yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi*” *Dış Ticaret Dergisi*, DTM Yay-Ekim.
- Walther, Ted (2002), Dünya Ekonomisi, Çev: Ünal Çağlar,Alfa Yayınları, Bursa.
- Yiğidim A. ; Köse, N. , (1997) “*İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü: Türkiye Örneği (1980-1996)*”, *Ekonomik Yaklaşım*, 8:71-85.